

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 62, Şubat 2023, s. 242-255

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.67640>

Dr. Ayşe Amine TUĞ KIZILTOPRAK

aakiziltoprak@gmail.com

Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-4929-4391>

TÜRK KARŞITI AKTİVİST BİR FİKİR ÖNDERİ OLARAK LORD BYRON

Özet

Lord Byron'u kendi ülkesini terk edip Yunan saflarında savaşmaya iten nedenlerin ele alındığı bu çalışma bir anlamda 19. yüzyıl Batı dünyasına etki eden Türkofobi akımını ve bunun temel dayanağı olan Filhelenizm yaklaşımını ele almaktadır. Byron'un gözünde ideal toplum olarak görülen Antik Yunan Medeniyeti Osmanlılar tarafından yok edilmiştir. Byron Romantizm'in etkisi ile bu Filhelen söyleme katılırken aslında öykündüğü efsane romantizm kahramanlarından biri olmayı amaçlamıştır. Bir başka deyişle Byron, Batı romantizminde hayran olduğu imgelerin peşinde Doğu'ya gitmiş ve bu imgeleri gerçeğe dönüştürecek argümanlar arayışıyla Yunan cephesinde savaşmıştır. Kısacası, Byron'un Yunan bağımsızlık savaşında aldığı cephe bir siyasi duruşun değil, sanatta kendine bir öykü yaratma istemesinin sonucudur. Bu çalışma Byron'u sanat ve ideolojik imgeler arasında ele alarak şairin anlatılmamış hikayesini seslendirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Lord Byron, Yunan, Türk, Osmanlı, Filhelenizm, Türkofobi.

LORD BYRON AS AN ACTIVIST OPINION LEADER AGAINST TURKS

Abstract

The reasons that led Byron to leave his country and fight in the Greek ranks were discussed in this work and it deals with the Turkophobia movement affecting the 19th century western world and its main basis, philhellenism. As a matter of fact, the ancient Greek civilization which was seen as the ideal society in Byron's point

of view was destroyed by the Ottomans. Byron's Romanticism influenced this grecophile discourse and, in fact, intended to be one of the legendary heroes of Romanticism. In other words, Byron came to the east in pursuit of images he admired in Western Romanticism and fought on the Greek front in search of arguments to make these images real. In short, Byron's front in the Greek War of Independence is not a political stance, but a result of his desire to create a story in art. This work aims to portray Byron as an untold story of the poet by considering art and ideological images.

Keywords: Lord Byron, Greek, Turk, Ottoman, Philhellenism, Turcofobia.

GİRİŞ

1789 Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'daki İmparatorluklar büyük bir sarsılma yaşamıştı. Özellikle 1793-1813 arasında süren ve genellikle Napolyon savaşları olarak adlandırılan savaşlarda Avrupa'nın siyasi haritası değişirken ideolojik yapısı da bozulmuştu. Habsburg Hanedanı'na bağlı Avusturya İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti çok uluslu yapıları sebebiyle birçok isyanla mücadele etmek zorunda kalmışlardır.

19. yüzyılda batı dünyasına etki eden Türkofobi akımı ve Filhellenizm yaklaşımları Lord Byron'u derinden etkilemişti. Bunun sonucunda ülkesi İngiltere'yi terkedip Yunan saflarında savaşa katılmıştı. Öte yandan Filhellenist aydınların etkisindeki İngiltere hükümeti, Yunan isyancıları bir devlet politikası olarak önce gizli daha sonra ise açıktan desteklemeyi tercih etmişti. İlk başlarda İngilizler'in isyancılara desteği doğrudan savaş açmak şeklinde değil, propaganda ve medya araçları vasıtasıyla olmuştu. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan girişiminin başlatılmasında İngiliz şair Lord Byron kayda değer önemli bir rol oynamıştı. İngiliz şair Lord Byron, 1810 yılında Çanakkale Boğazı'nı yüzerek geçmişti. 1821'de Yunanistan'a giden Lord Byron, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık savaşı veren Yunan isyancıları destekleme kararı almıştı. Byron'un isyana katılması Avrupa kamuoyunu ve entelektüel çevreler üzerinde derin etkiler bırakmıştı (Ozansoy 2003:23). Aristo, Sokrat ve Platon'un zavallı torunları zalim Türkler'in baskısı altında yaşam mücadelesi veriyor diye Yunan halkının sözde mağduriyetini büyük bir maharetle ajite etmeyi başarmıştı.

Osmanlı ordusu Yunan İsyanını kontrol altına alıp bastırmışken İngiliz, Fransız ve Rus donanması 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin'de Osmanlı Donanması'nın yetmiş'ten fazla gemisini batırarak Osmanlı Devleti'ne ağır bir darbe vurmuştu. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa idaresindeki birlikler 5 Haziran 1827 tarihinde Atina'ya girerek isyanı bastırmış, İstanbul'dan emir gelmeden Mora'dan çekildiği sırada meydana gelen Navarin felaketi dahi Yunan İsyanı'nın başarılı olmasına yetmemiş ancak bölgede Osmanlı Devleti'nin otoritesi önemli ölçüde olumsuz etkilenmişti (Örenç 2009: 78). Neticede, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkmasıyla, Yunanistan bağımsız olmayı başarmıştı.

1821 yılından 1829 yılına kadar süren isyan hareketinin başlamasında Lord Byron sadece silah kuşanarak katılmamıştı. Şiirleriyle ve hitabetiyle isyana katılmak noktasında gönülsüz kitleleri Osmanlı Devleti aleyhine harekete geçirmiştir. Byron ayrıca kendi adını verdiği "Lord Byron Birliği"ni kurarak isyancıları bizzat cephede de desteklemiştir.

Byron'un mektup ve şiirlerinde betimlenen Türk imajı ön yargılı ve sübjektif olmasının yanında tutarsızlıklar da içerir. Byron, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan başlatan ve 14 Şubat

1822 tarihinde girdiği çatışmada ölen Tepedelenli Ali Paşa ile görüşmüştü. Byron, zaman zaman Ali Paşa'yı dürüst ve cömert bir dost olarak tanımlarken, Osmanlı Devleti mensubu bir vali olarak Helen medeniyetini işgal etmiş bir despot diye de kötölemiştir. Bu çalışmada, Lord Byron'un Yunan İsyanı bağlamında yazdığı şiir ve mektuplardaki Türk imajı üzerinde analizler yapılmıştır.

1. LORD BYRON'UN YAŞAMI

1788-1824 yılları arasında yaşamış, Londra doğumlu ve asil bir aileye mensup George Gordon Byron İngiliz edebiyatı romantizm akımının önemli şairlerindendi. Amcası William Byron'dan kendisine geçen Lord'luk ünvanını aldığı anda henüz on yaşındaydı. 1805-1807 yılları arasında Cambridge'de devam ettiği okulunda "Aylaklık Saatleri" adını verdiği ve ilk şiirlerini topladığı kitabını yazmaya başlamıştır. 1809-1811 yılları arasında da doğuya ilk yolculuğunu yapmış, iki yıl süren yolculuğu sırasında Osmanlı Devleti hakimiyeti altında bulunan Arnavutluk ve Yunanistan'ı gezmiştir. İstanbul, İzmir ve Çanakkale'de bulunmuş, ayrıca Batı Anadolu bölgesini kapsamlı olarak dolaşmıştır. Byron değişik kültürlerle etkileşiminden elde ettiği deneyimlerini eserlerinde yoğun olarak yansıtmıştır (Seber 2015:1; Bölükmeşe-Özdemir 2021: 82). 1816 yılında son kez bulunduğu İngiltere'yi bir daha dönmek üzere terk etmiştir. Doğuya yaptığı yolculuklarından sonra artık bu bölgelerde edindiği tecrübe ve hatıralarına dayanarak ilk eserlerini vermeye başlamıştır. Önemli eserleri şu şekilde sıralanabilir:

Şiirleri: *Aylaklık Saatleri* (1806), *Mazeppa* (1819), "*Çocuk Harold'un Kutsal Yolculuğu*" (1818) ve "*Türk Hikayeleri*"(1813) olarak isimlendirilmiş altı uzun şiir yazmıştır. Bunlar "*Gavur, Bir Türk hikayesinden bir Kesit*"(1813), "*Abidos'un Gelini*"(1813), "*Korsan*"(1814), "*Lara*"(1814), "*Corinth Kuşatması*"(1816) ve "*Parisina*"(1816)'dır. Oyunları: *Gavur, Bir Türk Masalından Bir Parça* (1813), *Korsan* (1814), *Manfred* (1817), *Tasso'nun Yasla Ağlayıp Dövünmesi*, *Beppo* (1818), *Kabil* (1822), *Marino Faliero*, *Venedik Cumhuriyet Doçesi* (1821), *İki Foscari* (1820), *Werner* (1823), *Sardanapal*(1821). Romanı: *Don Juan* (Tamamlanmadı)(1819-1824). Gezi Kitapları: *Kanto 1*(1812), *Kanto 2* (1812), *Kanto 3* (1817), *Kanto 4* (1818), *Kanto (tüm dizi)* (1819). (Mustafa 2013:18; Bölükmeşe-Özdemir 2021: 83; Seber 2015: 200).

Bu eserlerle Byron Avrupa'da tanınan ünlü bir şair olmuştur. Her ne kadar edebi kişiliği sayesinde önemli yerlere geldiyse de İngiliz sosyetesinin yönelimlerinin ötesinde sergilediği tutum ve davranışları nedeniyle çok çabuk itibarını kaybetmiş ve bu nedenle 1816'da çareyi İngiltere'yi terk etmekte bulmuştur. İsviçre'de bir süre yaşadından sonra İtalya'ya gelmiş ve Kral'a karşı mücadele edenlerin saflarında yer almıştır. Daha sonra 1823'te Yunan komitesi üyelerinden Blaquiere'in davetiyle tekrar Yunanistan'a gitmiştir. Blaquiere'in Byron'ı Yunanistan'da alacağı göreve ikna etmesinin altında yatan sebep ise Byron'ın asil bir İngiliz ailesinden gelmesi, dolayısıyla Yunan kralı olma ihtimaliydi. Bu da İngiltere'nin elini siyasi arenada güçlendirecekti (Machmout 2019:73). Böylelikle Byron, doğrudan Yunan isyanına destek vermek üzere çalışmaya başlamıştı (Demirhan 2012:49). Öyle ki, 1823 yılında Nottingham'da yer alan ve Byron'un dedelerinden kalma tarihi evini sattığı ve eline geçen parayla Yunan ayaklanmasına destek olduğu bilinmektedir. Bu amaçla Byron, 1824 yılında Mesolongi'ye vardığında beraberinde Yunan askerleri için özellikle silah imalatında kullanılacak mühimmat ile birlikte gerekli ilaçları ve şahsi doktorunu da getirmiştir (Özsüer 2016:336). Bu noktada denilebilir ki, Rum asilerin düşüncesi, Byron gibi başka İngiliz edebiyatçıları da önder olarak kabul etmek değil ama hizmet ettikleri isyanda bir araç olarak

kullanmak ve zenginliklerinden yararlanmaktı (Sonyel :118). Lord Byron daha Yunanistan'a varmadan, "altın yüklü bir gemiyle Yunanistan'a doğru gelmekte olan zengin Lord" söylentileri hızlıca yayılmıştı. Bu nedenle de Yunanistan'a vardığında tıpkı bir kral gibi karşılanmıştı. Lord Byron'ın düşüncesi kendi ordusunu oluşturarak zaferden zafere koşmaktı. Bu nedenle de Mora yarımadasındaki Yunan isyancılarıyla birleşmek yerine Mesolongi'de kendi oluşturduğu 500 kişiden oluşan "Lord Byron Birliği"ni meydana getirdi. Ancak Rum askerlerin başlarına getirilen İngiliz komutan'a sıcak bakmamasından dolayı bu birlik kısa sürede dağıldı. Sonuçta Byron'ın girişimi bir miktar İngiliz siyasetine hizmet etse de, isyanla ilgili bir yardımı olamadığı gibi isyancılar arasında nifak çıkmasının da sebebi oldu. Bu da Yunan isyanına son derece zararlı olmuştur. Lord Byron aynı şehirde yüksek ateş nedeniyle 1824'te öldü (Bartamay 2017:44; Bulut 2000: 40). Ancak Byron'ın burada ölümüyle Yunan isyanı haberi de tüm dünyaya yayılmış oldu. Sonuçta, Byron doğu toplumu olan Yunanlıların kötü yönlerini ortaya çıkarırken, Batı'yı yüceltmeyi de bilmiştir. Türkleri ise, iyi ve kötü yönleri sahip kültürü olan bir toplum olarak nitelemiştir. Byron bu konuda Türkleri oryantalist bakış açısıyla değerlendirmiş ve despotik doğulular olarak ifade etmiştir (Machmout 2019:74-75).

Resim 1. Lord Byron'un Mesolongi'de Hristiyan din adamları, halk ve isyancılar tarafından karşılanması (Theodoros Vryzakis).

2. LORD BYRON'UN EDEBİ KİŞİLİĞİ

İngiliz Edebiyatı Romantik akımı (1798-1830) özellikle bağımsızlık, dokunaklı ifadeler ve tabiat ile ilgili düşünceleri vurgulamıştır. Buna göre, dönemin şair ve yazarları da geleneksel edebiyatın yaşam ve insanlıkla ilgili sabit idelerini terk etmeye başlamışlar, ancak Romantizm dönemini yarattıklarının bilincinde olmadan bunu yapmışlardır. Daha sonraları İngiliz tarihçiler tarafından döneme Romantizm ismi yakıştırılmıştır. Bu dönemin önemli yazarlarından biri olan Lord Byron her ne kadar eski tarz yazarların bağlı olduğu neo-klasik anlayışa karşı ise de bu tarz yazarlardan biri olan Alexander Pope'u otorite olarak kabul etmiştir. Byron'un temel düşüncesi ideal ile gerçek arasındaki ilişkiyi bulabilmektir. Lord Byron içsel duygularını ortaya çıkarmada bir araç olarak kullandığı şiirlerini okurlarına hayal gücünü gerçeğe dönüştürme olgusunu sunma amacıyla kullanmak istemiştir. İşte bu amaçla da zıt kutupları birleştirerek bir bütün oluşturmaya çalışmış ve Pope'un tarafsızlığı ile Romantizm'in öznelliğini bir araya getirmiştir (Küçük 2006: 2-3).

Byron yaşamındaki gerçeklikleri ve tecrübelerini şiirinin odak noktasına yerleştirmiştir. Yaşantısındaki şahsi veya kamusal boyutları da gerçekçi bir şekilde yansıtmıştır. Şair bunu şiirlerinde sık sık kullandığı efsanevi karakteri olan Byron kahramanı ile sergilemiştir. Bu kahraman, Byron'ın içselliğini ve kişiliğini yansıtırken aynı zamanda Byron'un gerçek benliğini okurların hissetmesini sağlamaktadır (Küçük 2006: 4). Lord Byron, yarattığı Byron kahramanı kadar asi yaşamıştı. Bu asilik sosyo-kültürel bir dönüşüm adına değil, kendi kişisel tercihleri adınaydı. Başka bir deyişle toplumun ya da herhangi bir şeyin zorlamasıyla değil, kendi iradesiyle ortaya koyduğu davranışlardı. Örneğin; Gavur adlı eserinde hikaye Hassan bey, Gavur ve Leila arasında geçmektedir. Leila, Hassan beyin haremde yaşayan bir kadındır. Gavurla Leila bir şekilde birbirlerine aşık olmuşlardır. Bunu öğrenen Hassan bey Leila'yı öldürmüş, Gavur'da intikam almak için Hassan Bey'i öldürmüştür. Gavur karakteri, Hassan karakterinden aşkının intikamını almış, ancak Gavur Leila'nın kendisine ihanet etmesi durumunda onu da aynı şekilde cezalandıracağını itiraf etmiştir (Bartamay 2007: 52). Byron'ın Gavur şiirinde kullandığı kavram ve ifadeler Türk kültür, adet ve geleneklerine gönderme yapan semboller biçiminde kullanılmıştır. Örneğin; Hassan karakteriyle birlikte sefere çıkanların vassal olarak ifade edildiği ve bu kişilerin onun askerleri veya emir subayları olduğu anlaşılmaktadır (Bölükmeşe-Özdemir 2021: 86).

Kendini keşfetme niyetiyle işe başlayan Byron, bütünleşik bir kişilik olacak somut bir çözüme ulaşmayı başarabilmiştir. Bu nedenle Lord Byron, kendisini sorgulayarak eksik yanlarını dünyanın eksik olan yanları şeklinde tanımlamıştır. Araştırma hayali içinde olduğu Doğu'yu kendi içinde kayıp olan yarısını arıyormuş gibi keşfetmek istemiştir. Sonuç olarak, hem kendi varlığının iki yarısını, hem de dünyanın batı ve doğusunu birleştirmiştir (Küçük 2006:5). İkili şiir kavramına sahip olan Byron, gerçek ile ideal arasında köprü kurmaya çalışmıştır. Byron'a göre gerçek somut olandır ve o da Batıdır. Öte yandan, ideal olan bilinmeyendir bu da Doğu'nun soyutluğudur. Bu düşüncelerden yola çıkan Byron, Doğu'nun soyut resmini gerçeğe dönüştürme amacıyla Doğu seyahatine çıkmaya karar vermiştir. "Öteki"yi algılama dürtüsünün farkına vararak gerçekleştirdiği seyahatinin Batı ve Doğu'nun bir uzlaşması olacağını düşünmüştür. Doğu seyahati boyunca da bu ideali gerçekleştirmeyi hedeflemiştir (Küçük 2006:10). Ayrıca Lord Byron'ın zalim ve vahşi bir Türk imajı kurgulamak amacıyla romantik bir üslup kullanarak yazdığı "*Çocuk Harold'un Kutsal Yolculuğu*" ve "*Türk Masalları*" eserlerinde despotizmi vurgulamıştır (Mertcan 2007:19; Güngör-Okatan 2020: 384). Öte yandan aynı adlı eserde Byron Yunan milletini özgürlüklerini elde etme konusunda cesaretlendirmiştir. Başka milletlerden yardım istemek yerine kendi güçlerini toplayarak gaddar ve zalim idarecilerinden kurtulmaları gerektiğini ifade etmiştir (Machmout 2019: 72).

3. LORD BYRON VE TEPEDELENLİ ALİ PAŞA

1740'lı yıllarda Yanya'da bulunan Tepedelen'de dünyaya gelen Ali Paşa, 1768 yılında zengin bir Paşa kızıyla evlenmiş ve devlet kadrolarında hızlıca yükselmiştir. 1788'de göreve getirildiği Yanya valiliği sırasında Filiki Eteryas Derneği'nin organize ettiği bağımsızlık amaçlı isyan hareketlerinin önünü almak için etkili çalışmalar yapmıştır. Aynı zamanda o dönemde zayıflama yoluna giren Osmanlı Devleti'nin açıklarından faydalanan Ali Paşa, Arnavutluk ve Yunanistan arasında bir bölge olan Epir'de hakimiyetini güçlendirmiş ve Osmanlı Devleti'nden yarı yarıya bağımsız şekilde bölgeyi kontrol etmeye başlamıştır (Uysal-Uyar 2013: 373-374).

II. Mahmut zamanında oğullarının da katkısıyla giderek güçlenen ve hatta bağımsızlığını ilan etme aşamasına gelen Ali Paşa görevden alınmıştır. Ali Paşa bu karara itiraz

ederek Osmanlı Devleti'ne karşı bir isyan başlatmıştır. Ancak bu konuda görevlendirilen Hurşit Ahmet Paşa, Ali Paşanın hakimiyet kurduğu toprakları Osmanlı devleti egemenliğine geçirmiş ve Tepedelenli ailesini yenmiştir. Bu sonuçtan sonra, Ali Paşa idam edilmiştir. 1809 yılında Yunanistan'a yaptığı ilk gezide Lord Byron, Ali Paşa'nın konağında misafir olarak belirli bir süre vakit geçirmiş ve eserlerindeki karakterleri o süreçten etkilendiği kişileri baz alarak şekillendirmiştir. Bu noktada özellikle "Çocuk Harold'un Kutsal Yolculuğu" eserinde mekanı enteresan bir şekilde tasvir ettiği görülmektedir (Ozansoy 2009:22; Kiel 2017:476). Batılı edebiyatçılardan Jean Paul Sartre, Gustave Flaubert, Edgar Allan Poe, William Shakespeare, Victor Hugo, Nikos Kazancakis'in Filhellenist ve aynı zamanda Oryantalist yaklaşımlarına paralel olarak Lord Byron, Tepedelenli Ali Paşa'yı eserlerindeki karakterlerle yansıtarak, tam bir Oryantalist bakış açısıyla anlatmıştır (Kaymakçı 2021: 57). Avrupa temelli bir düşünce yapısı olarak Oryantalizm Avrupa dışında yaşayan insanları öteler, alt sınıftan insanlar olarak görür. Oryantalistik düşünce tarzına göre, Avrupa insanı dışındaki insanlar düşman kabul edilebilir ve haklarında kin güdülebilir (Uysal-Uyar 2013: 374). Byron, Ali Paşa'yı ziyaretinden sonra Paşayı dürüst ve cömert bir dost olduğu kadar, korkutucu, acımasız ve dehşet saçan bir düşman olarak da betimlemiştir (Şahin 2016: 56). Byron, eşine yazdığı mektuplarda Ali Paşa'nın etkili askeri ve siyasi bir kimliğe sahip olduğunu ve bir hükümdara yakışan tarzda yaşadığını anlatmıştır (Beydilli 2017: 478). Ali Paşa'nın Osmanlı adalet sisteminin eksik yanlarına vakıf olarak etkin ve stratejik bir güç merkezi oluşturmasından bahsetmiştir. Bunu Osmanlı Divanına yaptığı baskı sonucu oğlu Veli Paşa'yı Mora valisi konumuna getirmekle göstermiştir. Byron, Paşanın bölgeyi kontrol altında tutabilmek için güçlü bir ordu oluşturduğunu ve böylelikle adaleti, huzuru ve düzeni sağladığını belirtmiştir. Paşanın, bulunduğu bölgenin idarecisi konumunda olan biri olarak halkın ve askerlerinin haklarıyla yakından ilgilendiğinden, günlük sorunların ivedilikle çözümünü sağladığından, halka karşı son derece cömert olduğundan bahsetmiş ve Paşa'nın bu özelliklerinden oldukça etkilendiğini vurgulamıştır (Şahin 2016: 58-68).

Ancak Romantik bir şair olan Byron, Ali Paşa'nın ülkede yaşayan insanların özgürce seçtiği biri olarak değil de, mutlak güce sahip bir yönetici olarak bölgeyi idare etmesini ve kendisini sınırlayacak bir güç olmamasını eleştirmiştir. Ayrıca Byron, Filhelen duygularla hareket eden bir şair olarak Yunanistan'ın Osmanlı devletinden bağımsızlığını kazanmasını, Yunan medeniyetinin kendini yeniden inşa etmesi gerektiğini düşündüğü için Ali Paşa'yı eleştirmektedir (Şahin 2016: 69).

4. FİLHELENİZM VE 1821 YUNAN İSYANI

1800'lerin başında deniz ticareti sayesinde zenginleşen Rum halkı, Karadeniz ve Doğu Akdeniz ticaretinin de önemli bölümünü elde etmişti. Rumlar artık bilim ve düşüncede ilerlemeye önem vermeye başlamışlardı. O dönemde hızla yayılan uluslaşma süreçlerinden de etkilenen Rumlar milli duygular içinde Filiki Eterna cemiyeti, Fener Rum Patrikhanesi, Rusya ve çeşitli Avrupa devletlerinin de desteğiyle Yunan ayaklanmasını başlatmışlardı. Avrupalıların desteğini alarak hızla ilerleyen isyanlar, Yunanistan'ın diğer Balkan Devletleri'nden çok önce kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bakımdan Mora isyanlarının büyük önem arzettiği açıktır (Toprak 2011:318).

1789 Fransız devrimiyle ortadan kalkan Monarşi ve halka yol gösteren adalet, özgürlük ve eşitlik fikirleri çok uluslu devletlerin içinde yer alan milletlerin bağımsızlık hayalleri kurmasına yol açmıştır. Aydınlanma çağının etkisiyle Avrupa entelektüellerinin akımına kapıldığı

Romantizm, imparatorlukları git gide tehdit eder hale gelmiştir. Balkanlarda başlayan isyanlar neticesinde, Osmanlı devletinden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden ilk ülke Yunanistan olmuştur. Yunanistan'ın kurulmasında Filhelenizm'in hakim olduğu Avrupa ülkelerinin tam desteğini arkasına aldığı açıktır. Filhelen sözcüğü çağdaş Yunancada filos (dost), Ellinas (Yunan) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmaktadır. Yunanperver olarak da Türkçe'de kullanılmıştır. Filhelen sözcüğü anlam olarak Yunanlılara ve Yunanlılarla ilintili herşeye duyulan aşırı sevgiyi ifade etmektedir. Filhelenizm özellikle 1821'de Mora'da başlayan Yunan bağımsızlık hareketiyle en şaşalı dönemini yaşamıştır (Özsüer 2016: 330).

Voltaire ve Andre Chenier gibi Fransız entelektüellerinin yanısıra, bir İngiliz edebiyatçı olarak Lord Byron da Yunan kültür ve edebiyatından son derece etkilenmişlerdi. Bu batılı entelektüellerin Osmanlıları kötülerken, Yunanlıları öven roman ve şiir türünde edebi eserler vücuda getirmiş olduklarını görülmektedir (Sannav 1995: 13).

Yunan hayranlığının temelini oluşturan, demokrasi ve özgürlüğün doğduğu yer olan Helen uygarlığının Osmanlı devletinden kurtarılması planını yapan Avrupa, bu hareketleri Oryantalist düşüncelerin ışığında olgunlaştırmıştır. Helen medeniyetini yeniden keşfetme amacıyla birçok Avrupa ülkesinden Yunan isyanına destek vermek amacıyla Mora'ya sayısız Romantik Filhelen ulaşmıştır (Özsüer 2016: 325).

17.ve 18. Yüzyıllarda, Aydınlanma çağı sürecini yaşayan Avrupa halkları zenginleştikçe sınırları dışına taşmış ve medeniyetlerinin beşiği olan Yunanistan'ı ve Antik Yunan kalıntılarını görerek Avrupa'da Filhelenizm'in doğmasına ve yayılmasına neden olmuşlardır. Diğer pek çok Avrupa ülkesinde olduğu gibi İngiltere'de de Filhelenlerin sayısı oldukça artmış ve 1821 yılında Yunan isyanının başlamasını takip eden zamanlarda İngiliz Filhelenlerin maddi-manevi destekleri gözle görülür boyuta ulaşmıştır. İngiltere'de çok sayıda yardım cemiyeti kurulmasının yanı sıra pek çok Filhelen de Yunan isyanında bilfiil yer almıştır. Elbette bunu sadece Yunan medeniyeti hayranlığı olarak Romantik bir yaklaşımla okumak oldukça eksik kalacaktır. İngiltere'nin dış politikası gereği yakında kurulması muhtemel bir Yunan devletinde mutlak söz sahibi olmak istemesi ve bu yolla da Akdeniz'i kontrolü altında tutma hayali başlı başına bir gerçekliktir. Ancak bunu görünüşte tarafsız davranarak, el altından sivil toplum faaliyetleri görüntüsü altında yapmayı planlamıştır (Demirhan 2012: 41).

Avrupalı devletlerin Antik Yunan özlemi sebebiyle Büyük Yunanistan'ı kurma emelleri, bu isyanlara her türlü yardımı yapmalarını sağlamıştır. Bu gelişmeler karşısında başta kayıtsız kalan ve çıkarılmaya çalışılan isyanları önemsiz bulan Osmanlı Devleti, isyanın Yunan adalarına yayılması karşısında tedbir olarak Mısır Donanması'nın yardımına başvurmuş, bir nebze de olsa isyan ateşini söndürebilmiştir. Ancak Avrupa devletlerinin isyanlara verdiği destek ile Yunanlılar tekrar güçlenmiştir. Bu isyanlarda pek çok Müslüman, Musevi ve Ortodoks olmayan Hristiyan Osmanlı tebasının hayatını kaybetmesi bu isyanların etnik bir özellik taşıdığını ortaya koymuştur. Sonuçta, Balkanlar'da Osmanlı hakimiyeti altında yaşayan diğer milletler de bu başarılarından cesaret bularak ayaklanmalar başlatmışlardır (Toprak 2011: 327).

Mora'da 1824 yılında isyan ateşinin yükselmesi, Avrupalı gönüllü destekçilerin bölgeye akın etmesine sebep olmuştur. Maddi-manevi desteğini esirgemeyen bu gönüllülerden olan Lord Byron, sattığı aile yadigarı mülkten elde ettiği hatırı sayılır miktardaki parayı Mesolongi'ye getirerek Rumlara teslim etmiştir. Aslında İngiltere, dış politikası gereği bu tür yardımların

aleyhinde bir tutum içindeyse de, İngiltere’den bu tür yardımlar için gelip isyana katılanları da el altından desteklemiştir (Toprak 2011: 324; Kaymakçı 2021: 60).

5. LORD BYRON’IN ESERLERİNDE TÜRK KARŞITLIĞI

Lord Byron, 1809-1811 yıllarında özellikle Yunanistan ve Arnavutluk ile Osmanlı Devleti topraklarında bulunmuştur. İzmir, Çanakkale ve İstanbul gibi şehirleri gezerek Türk kültürünü tanıma fırsatı bulmuştur. Byron, Türklerin kültürlerine bağlı olarak farklı kıyafetler giymelerinin yanı sıra, ev hayatında da farklılıklarla karşılaştığını, örneğin; kadın-erkek bir arada sofraya oturulmadığını gözlemlemiştir (Yenilir 2017: 161).

Lord Byron’un “Gavur”, “Abidos’un Gelini” gibi Doğu’yu anlatan hikayeleri, birçok araştırmacı tarafından genellikle Oryantalist bakış açısıyla incelenmiştir (Morina-Okumuş 2016: 78). Kültürel farklılıklara değinilen en önemli eserlerden biri olan “Gavur”da kullanılan karakterlerin ve mekan özelliklerinin Türk kültürünü ayrıntılı olarak yansıttığı görülmektedir (Seber 2015: 200). Byron, özellikle Gavur ismini seçtiği eserinde kullandığı karakter ve betimlemelerle Türk milletini tenkit ederken hem Müslüman, hem de Osmanlı kimliğini olumsuz yansıtarak ortaya koymuştur (Bölükmeşe-Özdemir 2021: 80).

Doğu seyahati sırasında gözlemlediği Türkler ve Yunanlılar arasında bazı karşılaştırmalar yapan Byron “Türk Hikayeleri” eserindeki karakterlerde, tanıştığı Türklerin özelliklerini ortaya koymaktadır. “Abidos’un Gelini” eserindeki Cafer Paşa karakteri, gerçek bir Doğulu yönetici olan Ali Paşa’yı yansıtmaları bakımından önemlidir (Küçük 2006: 59).

Lord Byron’un Doğu’nun tam gerçekliğini algılamak istemesi ve Doğu’yu algılama niyeti, Batı’ya eş değer bir otorite aramak için değil, dünyanın kayıp yarısını bulmak için şiirsel bir görev olarak görmesidir. Bu açıdan bakıldığında, Byron muhalifler arasında arabulucu rolü üstlenen ve onları birleştirmek için şiirsel temeller hazırlayan bir kahramandır. Eserlerinde “ben ve siz”, “biz ve onlar”, “Doğu ve Batı”, “geçmiş ve gelecek”, “gerçek ve ideal”, “birleşik ve organik” bir bütün içinde uzlaştırılmıştır (Küçük 2006: 65).

Öte yandan Byron’dan daha önce yaşamış olan yazarlar “Alp” gibi bir karakter yaratmayı asla düşünmemiştir. Bunun sebebi de Batılı oryantalist edebiyatçılar için bu tür bir karakter yaratmak alışılmadık bir durumdur. “Alp” karakterinin Hristiyanlıktan İslam’a dönüş yapması Batı oryantalist edebi akımı içinde bir ilktir. Byron’un yansıması olan Alp karakteri işkence görmüş bir sürgün karakteridir ve Oryantal bulgularla duygusal bir bağ kurulmuştur (Küçük 2006: 60).

“Gavur” adlı eserinde Byron Müslüman karakterlere çeşitli roller verirken onları çoğunlukla ön yargılı biçimde kullanmıştır. Byron, zengin toprak ağası “Hassan”, Çerkez kızı “Leila” ve Rum sevgilisi “Gavur” karakterinden bahsetmiştir. Byron Müslümanların kadınlarına baskı yaptıklarını ve onları korkuyla yönettiklerini anlatmış, Leila karakterini hapisane olarak tasvir ettiği Hassan’ın hareminden başarıyla kaçan bir kurban olarak sunmuştur. Byron’un Leila’yı sahnelediği ortamda Leila’nın kendisini yeterince anlatamadığı, kendisine açıklama fırsatı verilmediği, düşüncelerini açıklayamadığı için de görmezden gelindiği vurgulanmıştır. Bu baskı ve tahakküm Leila’nın kocası Hassan ve Byron anlatıcısı tarafından kişisel duygularını anlatmasına ve düşüncelerini ifade etmesine izin verilmediğini ortaya koymuştur. Byron’un, Doğu hakkındaki eleştirisi hikayedeki Byron anlatıcısının Leila’nın bireyselliğini görmezden gelmesinden dolayı kendisi için de geçerlidir. Byron’un Gavur adlı eserinde vurgulamak istediği

temel nokta, demokratik Batı ile despotik Doğu arasındaki çatışma olmuştur (Khrisa 2018: 63-64).

Byron'ın Leila karakterinin efendisi olan Hassan'ın öfkesinin bir sonucu olarak ölüm cezasına çarptırılmasıyla anlatmak istediği nokta, Osmanlı toplumu ya da Müslüman bir toplumdaki harem algısıyla bağıntılı durumdadır. Şair, Leila'nın hem haremden çıkması ve hem de İslam dışı yani Gavur bir kimseyle İslam'a göre büyük günah olduğuna inanılan zina suçu işlemesini vurgulamaktadır. Bu konularda bilgili olan Byron, hikayesinin sonunu ölümle noktalarak Hassan'ın bu kararını işlediği suçtan dolayı inançsız bir gavur olarak kabul edilen Leila'ya vermiş olması, Hassan'ı güçsüz ve başarısız Müslüman bir kişilik olarak göstermesini sağlamıştır (Bölükmeşe-Özdemir 2021:87).

Byron diğer oryantalistler gibi çarpıtılmış bir Doğu imajı sunmuş ve özellikle Müslüman Türkleri ve kültürlerini kötülemiştir. Şair Doğuyu, kadınlara hükmeden ataerkil ve barbar olarak tanımlarken özellikle Hassan ve Leila hikayesinde olduğu gibi kadının bir seks objesi olarak algılandığı vurgulamıştır. Hassan, Leila ve Gavur arasında geçen hikayede Hristiyan batılı kahramanın kültürünü yansıtan Gavur, Hassanı cezalandırarak Müslüman Doğu kültürünü somutlaştırmıştır. Gavur şiiri, iki kültür arasındaki çelişkileri açığa vurmuştur (Khrisa 2018: 68).

Edward Said "Oryantalizm" adlı eserinde Byron'a yönelik bazı eleştirilerde bulunarak onun, eserlerinde gerçek Doğu'yu yansıtmadığını sadece batılı bakış açısı kullanarak ortaya koyduğu eserlerini okuyucuya sunduğunu ifade etmiştir (Said 2013:128, 204). Balkan bölgesinde geçen hikayeler dizisinde Müslüman olan Hassan ve Hristiyan olan Gavur'un Hassan'ın eşlerinden biri olan Leila adlı kadın üzerinden bir aşk üçgeni anlatılmıştır. Güçlü İslami inanışlara sahip Hassan gibi biri, karısının bir sevgilisi olduğunu kabul edememiş ve onu bu sebeple denize atarak cezalandırmıştır. Gavur da aşığının ölümüne kayıtsız kalamayarak intikam alma yoluna gitmiştir. Şairin bu noktada okuyucuya Balkan bölgesinde yaşayan bir kadının konumunu düşünme ve yargılama için bir alan ya da zaman fırsatı vermeden Leila karakterini köle statüsüne koymuş ve doğulu erkeklerin kadınları baskı altında tuttuğunu, kadın düşmanı oldukları fikrini aşılmalıdır. Byron, denize atarak cezalandırma şeklindeki koca zulmünü bir nevi Müslüman tarzı cezalandırma olarak desteklemiştir. Bu yorumunu bölgenin tamamında yaşayan Müslüman Türk halkı için genellemiş ve her alanda zalim olduklarından bahsetmiştir (Krasniqi 2017: 188-189).

Doğu, kadının içinde bulunduğu durumu klişeleşmiş olarak değerlendirdiğimizde Leila'nın sınırlı bir alanda yasaklarla yaşayan bir kadın olması beklenmiştir. Kesin itaat etmesi beklenen ve belli sınırlar içinde belli kişilerle muhatap olması muhtemeldir. Ancak Leila sıradan bir Osmanlı kadını değildi. Erkek eylem alanına girmeye ve seçme özgürlüğü hakkını kullanmaya çalışmıştır. Metaforik olarak var olduğu bile şüpheli olan sesini duyurmaya çalışmış, kaderiyle savaşmayı seçerek sosyal sözleşmelerin kurbanı olmayı reddetmiştir (Krasniqi, 2017: 190). Byron'a göre Doğu insanı medeni bir devlet yapısı kurmaktan acizdir bunun nedeni de onların boyun eğmeye alışmış ve pasif itaatkar insanlar olmalarıdır (Şahin 2016: 74).

Byron, Leila'nın kocası Hassan'a olumsuz nitelikler atfetmiş, intikam hisleriyle dolu aldatılmış, zalim bir eş olarak betimlemiştir. Gavura ise romantik bir sevgili ve moralsiz bir karakterin oksimoronik özelliklerini layık görmüştür. Bu kanlı eylemi haklı gösterme amacıyla

ve Hassan'dan daha iyi bir nedene sahip olduğunu varsaymakla bu iki adamın aynı zihniyeti paylaştığını da göz ardı etmemiştir. Byron'un bu düşüncesi ile ilgili olarak Roderick Cavaliero Türklerin Doğu medeniyetine ait özellikleri sayesinde Yunanistana karşı kültürel bir hakimiyet kurduklarını vurgulamıştır. Benzer şekilde de Hristiyan Gavur'un davranışı Türk mizacı sayesinde bastırılmıştır. Byron aldattıcılık ve ceza seçimini puanlayarak batı zihniyetini göstermiştir. Bunu Osmanlı dönemiyle özdeşleştirmiş ve gerisinde Türk düşünce tarzının yattığını kaydetmiştir. Byron'un, Leila ile sevgilisi Gavur arasındaki sevgiyi haklı gösterme eğilimi, eşini öldüren acımasız bir koca olarak Paşanın negatif özellik kazanmasına neden olmuştur. Bu hareketle Byron, bir Türk erkeğinin kadın düşmanı davranış tarzını ve Müslüman bir kadının yaşadığı kısıtlı dünyayı okuyucularına göstermek istemiştir. Ayrıca Byron Gavur'un sevgisine sempati duyarken Hassan'ı sevgisizlikle suçlamış böylelikle iki adamın duyguları arasındaki farkı okuyucuya sunmuş ve Avrupalı karakterini yüceltmeye çalışmıştır (Krasniqi 2017:193-194).

SONUÇ

Lord Byron'un eserlerinin büyük kısmı Doğu'ya yaptığı seyahatlerde edindiği tecrübeler ve karşılaştığı kişilerle etkileşimi sonucu bunları kendi düşünce tarzı ve inanışına göre şekillendirmesinden oluşmuştur. Tecrübe edinmeden önce Byron'un düşüncesinde Doğu, idealize ettiği bir dünyaydı. Yaptığı seyahatler neticesinde idealize ettiği bu dünyayı gerçeğe dönüştürme fırsatı bulmuştur. Byron'un Doğu seyahatine başlamadan önce yazdığı şiir ve mektuplarında, yolculuk öncesi pek çok konuda bilgi topladığı görülmüştür. Seyahat sırasında pratik olarak yaşadıkları ve gözlemleri neticesinde elde ettiği bilgilerle, seyahat öncesi sahip olduğu bilgileri bir araya getirdiğinde yine daha önce edindiği kulaktan dolma bilgileri tercih etmiştir. Edindiği izlenimler etkili olsa da onun Romantik kişiliğinin getirdiği altyapıyla şekillenmiştir. Bu da Byron'un olayları hep kendi bakış açısıyla değerlendirdiğini göz önüne koymaktadır.

Lord Byron'un Filhelenizm'e olan sevgisi ve Antik Yunan medeniyeti merakı neticesinde Doğu medeniyetine ait bir devlet idarecisi olarak Ali Paşa'yı ve diğer Osmanlı ileri gelenlerini de bir zamanlar Helen kültürünün etkisi altında olan bu Avrupa toprağının haksız işgalcileri olarak görmektedir. Şair, Filhelen duygularla hareket ederek, her ne kadar Yunanlıların yeni bir Yunan devleti kurma konusunda ne kadar isteksiz ve kapasitesiz olduklarını tespit etmiş olsa da Osmanlılar hakkındaki olumsuz, Yunanlılar hakkındaki olumlu fikirlerini değiştirmemiştir (Şahin 2016: 90).

Byron'un eserlerinde çoğu zaman açığa çıkan Avrupa'yı merkez alan düşünceler ve değerlendirmelerin temelinde Avrupalı olmayanların ötekileştirilip hor görülmesi ve aşağılanması duygusunun var olduğunu görmekteyiz. Byron tarafından özellikle Tepedelenli Ali Paşa hakkında saf İngiliz okurları için kabul edilebilecek canavar, despot, cahil, cinsel sapkınlıkları olan bir kişi imajı çizilmeye çalışılmıştır. Bir İngiliz Yunan sever olarak Byron, aynı fikri paylaşan yoldaşları gibi, görünürde Antik Yunanların torunlarına özgürlüklerini geri vermek maksadıyla verdiği savaşta aslında isyan ortamından sonra kurulacak Yunan devletinin etkin bir ismi olabilmek için çabalamıştır. Tabi bu amacının arkasında İngilizlerin dış politikası gereği Yunanistan üzerinde etkili olabilmek, Doğu Akdeniz ve Hint yolu üzerindeki güçlerini pekiştirmek yatmaktadır.

Byron'un eleştiriyeye açık bir yönünün de, bulunmadığı mekanları ve ortamları kendi düşüncesine göre tenkit etmesi olduğu görülmektedir. Özellikle Gavur şiirinde haremde bulunmamasına ve konuyla ilgili bilgisi olmamasına rağmen, kadınların haremde köle olarak zorla tutulduğundan bahsetmiştir. Byron'un eserleri incelendiğinde içinde bulunduğu kafa karışıklığı açık olarak göze çarpmaktadır. Ali Paşa'yı hem güçlü bir savaşçı ve komutan olarak övmüş, hem de onu uyuşturucu bağımlılığı neticesi ancak savaşlarda cesaretini gösterebilen vahşi ve zalim bir asker olarak nitelemiştir. Öte yandan, hem Türkleri çok sevdiğini ve dostluklarını hiç birşeye değişmeyeceğini söylemiş, hem de Filhelen duygularla Yunanlılara isyan sırasında maddi manevi destek olmuştur. Yine Filhelen duygularıyla, Yunanlıların ne kadar alçak gönüllü olduklarından bahsederken aynı zamanda barbar, aptal ve işe yaramaz olarak değerlendirip eleştirmiştir. Bir taraftan kadınların harem ortamındaki tecrit edilmiş yaşamlarından kurtarılmalrı ve özgürleştirilmelerini savunurken, diğer taraftan da Türklerin kadınlara sunduğu bu ortamın doğru olduğunu aksi takdir de kadınların erkekleri aldatabilecekleri ve aile birliklerini bozabileceklerini anlatmıştır.

Byron Batı romantizminde hayranı olduğu imgelerin peşinde koşarak Doğu'ya seyahatler yapmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığı yolunda kendi adıyla kurduğu birlikle savaşması, Oryantalist imgeleri gerçeğe dönüştürecek argüman arayışının bir sonucudur. Byron'un Yunan bağımsızlık savaşına katılarak bulunduğu pozisyon, bir siyasi duruş sergilemekle beraber sanatla kendine bir öykü yaratma gayretinin somutlaşmış şeklidir. Byron, sanatsal ve ideolojik imgeler arasında bir sarkaç gibi sallanmış ve çağının Zeus'u olmayı hedeflemiştir.

KAYNAKLAR

- Bartamay, Münevver. (2017) Batı Edebiyatında Müslüman Kadın: Lord Byron'ın Gavur ve Pierre Loti'nin Aziyade Eserlerinde, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl
- Beydilli, Kemal. (2011) "Tepedelenli Ali Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 40/476-479 İstanbul: TDV Yayınları.
- Bölükmeşe, Engin-Özdemir, Hilal. (2021) Lord Byron'ın Türk Hikâyesinden Bir Kesit- Gâvur Adlı Eserinde Türk İmgesi, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 11, s. 78-93.
- Bulut, Yücel. (2000) 1945 Sonrası Oryantalizme Yöneltilmiş Eleştirilerin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Demirhan, Hasan. (2012) Yunan İsyanı'nda (1821-1832) Londra Yunan Komitesi ve İngiliz Yunanseverlerin Faaliyetleri, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı: 22, s. 41-64.
- Ghiulgean, Mustafa. (2013) 19. ve 20. Yüzyıl Romen Romanında Türk İmgesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güngör, Turan Özgür-Okatan Semih. (2020) Percy Bysshe Shelley'nin Bazı Şiirlerinde Otoriteye Karşı Muhalefet, *Ankara II. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Tam Metin Kitabı*, Derya Ateş(Ed.),Elvan Cafarov(Ed.), s.382-389, İksad Yayınevi, Ankara.

- Kaymakçı, Mustafa. (2021) Oryantalizm, Filhellenizm ve Türkokratia, *Yunan Algısında Türk İmgesi*, Mustafa Kaymakçı (Ed.), Cihan Özgün (Ed.), Nilüfer Erdem (Ed.), s.46, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Khrisat, Abdulhafeth. (2018) The Image of The Oriental Muslim in Lord Byron's The Giaour (1813)", *English Language aand Literature Studies*, vol. 8 no. 3, Published by Canadian Center of Science and Education, August.
- Kiel, Machiel (2011) "Tepedelen", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 40/475-476 İstanbul: TDV Yayınları.
- Krasnıqı, Seniha.(2017) Gavur, Bir Türk Hikayesinden Bir Kısım Eserinde Kadın/Erkek Karakterlerinin Tanımlanması, *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, yıl: 5 sayı:10, s. 185-195.
- Küçük, Melike. (2006) Wedding the opposites The Romantic Quest Of The Byronic Hero In Merging The Orient And The Occident In Turkish Tales, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniv., Ankara.
- Machmout, Bilal Sari. (2019) Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması Kontekstinde Yeni Yunanlık, Uludağ Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Mertcan, Hakan. (2007) Oryantalizm - Sömürgecilik İlişkisi: Batılı Fatihlerin Kılıcından Alaaddin'in Lambasına Uzanan "Aşk"ın Bitmeyen Kanlı Serüveni, *Milel Ve Nihal İnanc, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, sayı:2 cilt: 4, s.11-28.
- Morina, İrfan -Okumuş, Salih. (2016) Şemsettin Sami'nin Bilinmeyen bir Tiyatro Eseri: Vicdan, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı:9, s.71-82.
- Said,E. (2013) *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Metis yay. 7. Basım, İstanbul.
- Sannav, Sabri Can. (1995) Yakın dönem Tarihimizde Sakız Adası (1821 - 1923), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Seber, H. (2015) Lord Byron'ın The Giaour (Gavur) Adlı Hikayesinde Türk Kültüründen İzler, *Bilig*, sayı 74, s.199-218.
- Şahin, E.K. (2016) Lord Byron'ın Mektup ve Günlüklerinde Osmanlı Devleti'ne İlişkin Şarkiyatçılık, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enst., Kayseri.
- Orus, B. (2004) Hypostases of Byronic Hero, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Kütahya.
- Ozansoy, E. (2014) Lord ByronYunanistan'da: Byron'un 19. Yüzyıl Çağdaş Yunan Kültürü Etkisi, *Litera: Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, cilt 0, sayı 15, s.21-38.
- Örenç, A.F. (2009) 827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması, *Tarih Dergisi*, sayı 46(2007), s.37-84, İstanbul.
- Özsüer, E. (2016) 19. Yüzyıl Avrupa Romantiklerinin 1821 Mora İsyanı Üzerindeki Siyasi ve Kültürel Etkileri, *Türkiyat Mecmuası*, 26/2, s.325-344.

- Sonyel, Salahi Y.(1998) Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler? *Belleten Türk Tarih Kurumu*, sayı:233 cilt: 62, s.107-120.
- Toprak, S. (2011) “1821 Mora İsyanı”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 6, s. 317-328.
- Uysal, M.- Uyar, A.Y. (2013) Tepedelenli Ali Paşa Biyografileri Üzerine, *Tarih Okulu Dergisi*, yıl 6, sayı XVI, s.371-396, Aralık.
- Vryzakis, Theodoros. (1861) Lord Byron'ın Mesolongi'de Karşılanması, National Gallery-ASM, www.greeknewsagenda.gr, Erişim adresi: <https://www.greeknewsagenda.gr/interviews/arts-in-greece/7432-vryzakis>
- Yenilir, Tülay. (2017) İngiliz Sanatçı Thomas Allom (1804-1872) ve Osmanlı Dünyasına İlişkin Eserleri, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, sayı:10 cilt:4, s.153-163.